

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „ДИМИТЪР А. ЦЕНОВ“ СВИЩОВ
ФАКУЛТЕТ „СТОПАНСКА ОТЧЕТНОСТ“
КАТЕДРА „КОНТРОЛ И АНАЛИЗ НА СТОПАНСКАТА ДЕЙНОСТ“

АНТОНИЯ ГЕОРГИЕВА ЖЕЛЕВА

Възможности за усъвършенстване на технологията
на последващия митнически контрол

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд
за присъждане на образователна и научна степен „доктор“,
по докторска програма „Счетоводна отчетност, контрол и анализ на
стопанската дейност (контрол и анализ)“

Научен ръководител:
ДОЦ. Д-Р МОМЧИЛ АНТОВ

Свищов
2025

Дисертационният труд е обсъден от катедра „Контрол и анализ на стопанската дейност“ и предложен за защита.

Дисертационният труд е в обем 219 стандартни страници и се състои от увод, изложение в три глави, заключение, цитирани източници, декларация за оригиналност и достоверност и приложения.

Откритото заседание на научното жури за защита на дисертационния труд ще се проведе на 24.04.2026 г. от 13.30 ч. в Заседателна зала „Ректорат“ при СА „Д. А. Ценов“ - Свищов.

Материалите по защитата са на разположение в отдел „Докторантура и академично развитие“.

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Актуалност на темата

През последните години митническата дейност се осъществява в динамична среда, обуславяща се от нарастващата международна търговия, все по-сложни вериги за доставки, глобални заплахи като тероризъм, организирана престъпност, търговия с опасни стоки, митнически измами и други. В съвременните условия изискванията на контрагентите за точност, бързина и конкурентни цени са все по-големи, сроковете – кратки, ресурсите – ограничени, а митническите формалности водят до допълнителни затруднения на бизнес процесите. Едновременно с това митническите контролни органи трябва да предприемат всички необходими мерки, за да гарантират, че ще бъдат предотвратени потенциални загуби на мита и данъци от внос, да осигурят защита на финансовите и икономическите интереси на ЕС, както и сигурността и безопасността на граждани и предприятия. Всички тези предпоставки затрудняват прилагането на законодателството в областта на митническия контрол. В този контекст последващият контрол има съществена роля в осигуряване равновесието между защитата на обществото, събираемостта на приходите в бюджета и улесняването на търговията чрез контрол над международните вериги от доставки. Освен това контролът след вдигане на стоките намалява сроковете и обема на митническите формалности, като същевременно не оказва влияние върху резултатността и ефективността от тяхното прилагане.

Актуалността на темата на дисертационния труд се определя от теоретичната и практическата значимост на въпросите, свързани с ролята на последващия митническия контрол, важен аспект от който е технологията на неговото извършване. Теоретичната значимост се обуславя от факта, че въпреки немалкия брой публикации, засягащи митническия контрол, неразгледани в достатъчна степен, остават проблемите на последващия

контрол. Практическата значимост се обуславя от необходимостта за усъвършенстване технологията на последващия митнически контрол, която да е адекватна на динамичното развитие на международната търговска дейност и изискванията на предстоящата в ЕС митническа реформа. Подобряването и модернизирането на технологията на митническия контролен процес е основна предпоставка за осъществяване на ефективен и ефикасен контрол. По този начин се благоприятства събираемостта на приходите в бюджета, насърчава се спазването на митническото законодателство, превенцията и разкриването на митническите нарушения, и не на последно място се защитават интересите на гражданите и бизнеса.

Сложността на тематиката е предизвикателство както за митническите органи, така и за икономическите оператори. В тази връзка изследването и анализът на многоаспектната същност и технологията на последващия митнически контрол е едновременно интересно и полезно. Той се откроява с характерните си особености от различни области на контролната дейност и намира израз чрез множество конкретни форми на контрол.

2. Обект и предмет на изследването

Обект на изследването е последващият митнически контрол, а **предмет** е технологията на неговото извършване.

3. Цел и задачи на дисертационния труд

Цел на дисертационния труд е да се разгледа последващия митнически контрол от гледна точка на неговата същност и технология, както и проблемите, които го съпътстват, въз основа на което да се очертаят възможности за усъвършенстването му. Постигането на тази цел и доказването на изведената по-долу изследователска теза включва реализирането на следните **задачи**:

- да се изяснят същността на последващия митнически контрол и приложните му форми;
- да се изследва технологията на извършване на последващия митнически контрол;
- да се идентифицират основните проблеми в технологията на последващия митнически контрол;
- да се обосноват предложения за преодоляване на идентифицираните проблеми и очертаят възможности за усъвършенстване технологията на последващия митнически контрол.

4. Изследователска теза

Тезата, която се защитава в дисертационния труд е, че *уеднаквяването на технологията на последващия митнически контрол на национално и европейско ниво и внедряването на съвременни дигитални инструменти при нейното приложение, ще допринесе за преодоляването на голяма част от предизвикателствата пред митническия контролен процес.*

5. Методология на изследването

Методологията, която е използвана е в тясна връзка с дефинираните обект, предмет, цел и задачи на дисертационния труд. При разработване на настоящото изследване са използвани следните методи:

- *научен анализ* - изследвана и анализирана е специализирана научна литература по темата на дисертацията;
- *диалектичен метод* – изследвани са състоянието и развитието на последващия митнически контрол и технологията на неговото извършване;
- *сравнителен анализ* – съпоставени са осъществяваните проверки в последващия митнически контрол;

- *дескриптивен анализ* – на базата на описателна статистика, са класифицирани данни, от проведено авторово практическо проучване, с цел извеждане на техните обобщени характеристики;

- *корелационен анализ* – чрез корелационен анализ е определена силата на зависимостта между две променливи.

За обосновка на резултатите от проучването и оптимизирането на обработката и анализа на данни е използвано софтуерно приложение IBM SPSS. За аргументиране и увереност в статистическата значимост на данните е приложен коефициентът на контингентност (Cramér's V). Въз основа на него са анализирани само онези аспекти от проучването, при които е установено, че има статистически значима връзка с Хи-квадрат теста. Изследвани са р-стойностите и са дискутирани статистически значимите аспекти от проучването с умерена до силна връзка между две променливи.

6. Ограничения в изследването

Ограниченията в изследването са свързани със следните положения:

- Предвид ограничения обем на разработката и поради съществените различия между митническия и данъчния контрол (какъвто по своя характер е контролът върху акцизните стоки), в настоящия труд не се разглежда последващият контрол върху акцизните стоки.

- Предмет на настоящото изследване е технологията на последващия митнически контрол при режими, касаещи вноса на стоки и непряко засяга режимите по износ и транзит на стоки. Изборът е продиктуван от факта, че износните и транзитни режими по-рядко са обект на последващ контрол. Освен това технологията на контрол при вносните операции е подобна на тази при износни и транзитни операции, но с по-широк обхват, което обуславя подробното ѝ разглеждане.

- Данните и нормативните актове, въз основа на които е разработен дисертационния труд са актуални към м. декември 2025 година.

7. Аprobация

Дисертационният труд е обсъден на заседание на катедра „Контрол и анализ на стопанската дейност“ при СА „Д. А. Ценов“ – Свищов. Части от изследването са публикувани в специализирани научни издания.

8. Приложение на резултатите от разработката

С цел изследване на въпросите, свързани с практическото прилагане на последващия митнически контрол, е проведено анкетно проучване сред икономическите оператори и специализираната администрация на Агенция „Митници“ в Р България. Въз основа на резултатите от емпиричното изследване са очертани основните проблеми при осъществяване на контрола и са мотивирани възможни насоки за усъвършенстване на технологията на последващия митнически контрол.

II. ОБЕМ И СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд е в обем от 219 страници. Основният текст е разположен на 200 страници и се състои от увод, три глави и заключение. Изложението е онагледено чрез 13 таблици и 26 фигури. В общия обем на дисертацията се включват още: декларация за оригиналност и достоверност; библиография – 122 бр. източници, включващи заглавия на книги, статии, нормативни актове, отчети, доклади, стандарти и онлайн източници, от които 60 на кирилица и 62 на латиница и 1 бр. приложение.

Съдържанието на дисертацията е структурирано по следния начин:

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОД

ГЛАВА ПЪРВА. Теоретични аспекти на последващия митнически контрол

1. Същностна характеристика на последващия митнически контрол

1.1. Същност и правна рамка на последващия митнически контрол

1.2. Класификация на последващия митнически контрол спрямо видовете контрол

1.3. Функции на последващия контрол в митническата дейност

2. Конкретни форми на последващия контрол в митническата дейност

2.1. Анализ на риска в последващия митнически контрол

2.2. Същност и класификация на проверките, осъществявани от звената за последващ контрол

2.3. Характеристика на мониторинга, осъществяван в рамките на последващия контрол

3. Етапи на извършване на последващия митнически контрол

3.1. Подготвителен етап на последващия митнически контрол

3.2. Етап на изпълнение на последващия митнически контрол

3.3. Етап на приключване на последващия митнически контрол

3.4. Последващи мерки от извършен митнически контрол

ГЛАВА ВТОРА. Технология на последващия митнически контрол

1. Последващ контрол на митническата стойност на стоките

1.1. Особености на митническата стойност на стоките

1.2. Технология на последващия контрол върху митническата стойност на стоките

2. Последващ контрол на произхода на стоките

2.1. Особености на произхода на стоките

2.2. Технология на последващия контрол върху произхода на стоките

3. Последващ контрол на тарифното класиране на стоките

3.1. Особености на тарифното класиране на стоките

3.2. Технология на последващия контрол върху тарифното класиране на стоките

4. Последващ контрол на одобрени икономически оператори

4.1. Особености на статуса Одобрен икономически оператор

4.2. Технология на последващия контрол върху одобрените икономически оператори

ГЛАВА ТРЕТА. Проблеми в технологията на последващия митнически контрол и възможности за преодоляването им

1. Проблеми в технологията на последващия митнически контрол, произтичащи от организацията в митническата дейност

2. Проблеми в технологията на последващия митнически контрол, произтичащи от оперативната дейност в митническата администрация

3. Насоки за усъвършенстване на технологията на последващия митнически контрол

3.1. Насоки за уеднаквяване на технологията на последващия митнически контрол

3.2. Насоки за дигитализация на последващия митнически контрол

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

ИЗПОЛЗВАНИ ИЗТОЧНИЦИ

III. ОСНОВНО СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

В уводната част на дисертационния труд се обосновават актуалността и значимостта на избраната тема. Дефинирани са обектът и предметът на изследване. Определена е целта на изследването и задачите за нейното реализиране. Формулирана е защитаваната теза, представена е методологията на изследването и са изведени ограничителните условия.

ГЛАВА ПЪРВА. ТЕОРЕТИЧНИ АСПЕКТИ НА ПОСЛЕДВАЩИЯ МИТНИЧЕСКИ КОНТРОЛ

Глава първа има научно-теоретичен характер. Тя е в обем от 65 страници и е структурирана в три параграфа, в рамките на които е изпълнена първата задача на дисертационния труд.

В *параграф 1. Същностна характеристика на последващия митнически контрол* са очертани основните характеристики на последващия митнически контрол (ПМК) с цел изясняване на същността му. Направена е класификация на ПМК спрямо видовете контрол и са анализирани основните функции, които той изпълнява.

В *подпараграф 1.1. Същност и правна рамка на последващия митнически контрол* е направен анализ на същността на последващия митнически контрол. Систематизирани и критично анализирани са вижданията на различни теоретици и практики относно характеристиките на последващия контрол в митническата дейност. Разгледана е правната рамка, която обуславя неговата същност и основания за прилагане – на национално, европейско и международно ниво. Изведено е определението, че **последващият митнически контрол представлява структуриран преглед на водената от икономическите оператори материална и счетоводна отчетност и съпоставката им с извършените митнически формалности по вноса, износа и транзита на стоки.** Целта е установяване законосъобразността на действията на контролираното лице и подобряване

съответствието между констатираното поведение и зададената норма. Независимо от силно изразения констативен характер и последващото му прилагане, този контрол придобива все по-значима превантивна роля в митническата дейност. Превантивността, която се цели с прилагането на ПМК, е от основно значение за минимизиране на риска от отклонения, оптимизиране на административния капацитет и насърчаване спазването на законовите изисквания.

В *подпараграф 1.2. Класификация на последващия митнически контрол спрямо видовете контрол* е направена класификация на последващия митнически контрол в многообразието от видове контрол. Основните характеристики на последващия митнически контрол спрямо различните критерии за класификация са обобщени в таблица 1.

Таблица 1

Класификация на последващия митнически контрол спрямо видовете контрол

Критерии за класификация в зависимост от:	ПМК като вид контрол е:
Защитаването интереси	Държавен контрол
Обхвата на извършваната контролна дейност	Специализиран контрол
Съществуващите правоотношения между субекта и обекта	Външен контрол
Използваните способи на контрол	Документален и материален контрол
Използваните средства	Механизиран контрол
Целите на контролната функция	Контрол за законосъобразност
Обекта на контрол	Стопански и финансов контрол

В *подпараграф 1.3. Функции на последващия контрол в митническата дейност* са изведени характерните функции на ПМК, които се включват в общата функционална рамка на митническия контрол. От направения теоретичен преглед на различните авторови виждания са изведени

допълващи функции, чрез които се развива широкия обхват на митническия контрол. Основните функции на последващия митнически контрол, изведени в изследването са превантивна, спомагателна, икономическа и защитна, информативна и фискална функция. По този начин се обобщава, че последващият митнически контрол се характеризира с обширна функционална рамка, която обуславя неговата значимост и води до отговорно и стриктно прилагане на технологията на контрол от митническите органи. Разгръщането на обхвата на функционалната рамка на митническия контрол е важен аспект при изясняване ролята и значението на последващия митнически контрол за митническата контролна система. Многофункционалността на последващия митнически контрол е основна предпоставка за изследване на възможностите за неговото развитие и усъвършенстване.

В *параграф 2. Конкретни форми на последващия контрол в митническата дейност* са разгледани най-често прилаганите конкретни форми в митническия последващ контрол – анализ на риска, проверка и мониторинг. Подчертано е, че с прилагането на своите разнообразни конкретни форми, последващият контрол значително подобрява способността на митническите органи да наблюдават и контролират ефективно движението на стоки в съвременната международна търговска дейност.

В *подпараграф 2.1. Анализ на риска в последващия митнически контрол* са разгледани същностните характеристики на анализа на риска. Въпреки че е традиционна форма на предварителен контрол, той намира широко приложение и е от основно значение при извършването на последващ контрол от митническите органи. Анализът на риска предопределя в голяма степен последващото извършване на ефективен митнически контрол и усилията на митническата администрация следва да бъдат насочени към усъвършенстване на неговото прилагане.

В подпараграф 2.2. Същност и класификация на проверките, осъществявани от звената за последващ контрол са изведени характеристиките на проверката като конкретна форма на последващ контрол. Направена е класификация на видовете проверки, осъществявани в звената за последващ митнически контрол (вж. таблица 2).

Таблица 2

Класификация на видовете проверки

Критерии за класификация	Вид на проверката
Обхвата на проверяваната дейност	Повторна проверка на декларация съгласно чл. 84 от ЗМ
	Проверка в рамките на последващия контрол съгласно чл. 84а от ЗМ
Характера на проверката	Превантивна проверка
	Оперативна проверка
	Констативна проверка
Повода за извършване	По възникнал повод
	Планова проверка
Мястото на извършване	Проверка на място в обекта на контрол
	Проверка в митническата администрация

По-подробно са разгледани проверките с оглед на първия изведен критерий, а именно – обхвата, според който могат да се разграничат повторната проверка на декларация и проверка в рамките на последващия контрол. Основните различия, които оказват влияние за правилното им прилагане в обхвата на последващия контрол са разгледани по отделни показатели (вж. таблица 3).

Таблица 3

Съпоставка между повторна проверка на декларация и проверка в рамките на ПМК

Показатели	Повторна проверка на декларация	Проверка в рамките на ПМК
Законово основание за извършване на проверката	чл. 84 от ЗМ и чл. 48 от МКС	чл. 84а от ЗМ и чл. 48 от МКС
Начин на възлагане на проверката	резолюция	само с писмена заповед за възлагане на проверка
Проверяващ екип	служители на отдел „Последващ контрол” и/или други служители на митническата администрация	предимно служители на отдел „Последващ контрол” и само при необходимост и други служители на митническата администрация
Обхват на проверката	конкретна митническа декларация	няколко или всички митнически декларации (обикновено за три годишен период от време)
Приключителен документ	писмен констативен доклад или доклад за служебно ползване	протокол от проведено заключително обсъждане; писмен констативен доклад и доклад за служебно ползване
Процесуални действия	докладът от проверката не се връчва, освен ако проверката не е по искане на лицето	връчване на заповед и доклад от проверката

В подпараграф 2.3. Характеристика на мониторинга, осъществяван в рамките на последващия контрол са изведени същностните характеристики на мониторинга. В съвременната митническа дейност мониторингът се прилага не само като форма на текущо наблюдение, а и като форма на последващо наблюдение на обществените процеси и явления в контролирания обект. Целта на мониторинга в митническия контрол е да се извърши цялостен преглед на бизнес структурата на икономическия оператор и на тази основа да се идентифицират и анализират специфични рискови области в системите на търговеца. Мониторингът в

последващия митнически контрол се извършва за удостоверяване непрекъснатото съответствие на дейността на икономическите оператори с предвидените законови критерии. Изведени са основните класификации на мониторинга, осъществяван от митническите контролни органи (вж. *таблица 4*).

Таблица 4

Видове мониторинг в системата на ПМК

Критерии за класификация на мониторинга в зависимост от:	Вид мониторинг
Обекта	Мониторинг на ОИО
	Мониторинг на лицата, получили разрешение за общо обезпечение или намален размер на обезпечението
Субекта	Външен
	Вътрешен

В *параграф 3. Етапи на извършване на последващия митнически контрол* са обособени етапите на извършване на последващия митнически контрол – *подготвителен; на изпълнение и на приключване*. Посочените етапи са взаимосвързани помежду си и се осъществяват последователно.

В резултат на изложеното в първа глава на разработката е *постигната първата задача на дисертационния труд* – *да се изяснят същността на последващия митнически контрол и приложените му форми*.

Систематизирани и критично анализирани са вижданията на редица изявени автори относно характеристиките на последващия контрол в митническата дейност. Разгледана е правната рамка, която обуславя неговата същност и основанията за неговото прилагане. На база направените обобщения и посочените особености на ПМК, са изведени неговите характерни функции, които се включват в общата функционална рамка на митническия контрол. Въз основа на научен анализ са изследвани

допълващите функции, които обуславят разширяването на обхвата на митническия контрол. *Разгръщането на обхвата на функционалната рамка на митническия контрол* дава представа за контекста, в който се изяснява ролята и значението на последващия митнически контрол за митническата контролна система.

Съществен аспект от първа глава на дисертационния труд е *класифицирането на видовете проверки, извършвани при последващ митнически контрол*. Класификацията им способства по-доброто разбиране и прилагане на контрола. Това води до доизясняване същността на ПМК и постигане на целите, които се реализират с извършването на един или друг вид проверка. В допълнение е направен *сравнителен анализ* между двата основни вида проверки в последващия контрол – повторна проверка по чл. 84 от ЗМ и последваща проверка по чл. 84а от ЗМ.

ГЛАВА ВТОРА. ТЕХНОЛОГИЯ НА ПОСЛЕДВАЩИЯ КОНТРОЛ В МИТНИЧЕСКАТА ДЕЙНОСТ

Глава втора е в обем от 63 страници и е структурирана в четири параграфа. В нея се разглежда технологията на последващия митнически контрол, като се акцентира върху изпълнението на втората задача, поставена в дисертационния труд.

В *параграф 1. Последващ контрол на митническата стойност на стоките* са анализирани особеностите на митническата стойност и е изведена технологията на извършване на ПМК върху митническата стойност като основен елемент на облагането на стоките.

В *подпараграф 1.1. Особенности на митническата стойност на стоките* са изведени характерните особености и методите за определяне на митническата стойност на стоките, които служат като база за изследване на прилаганата технология на контрол. Митническата стойност е многокомпонентна категория с фискални, икономически и статистически

функции. Комплексността ѝ я превръща в ключов елемент на облагане и обосновава необходимостта от прецизна технология на контрол при нейното определяне и последваща проверка.

В подпараграф 1.2. *Технология на последващия контрол върху митническата стойност на стоките* е разгледана технологията на последващия контрол върху митническата стойност на стоките, според отделните етапи, в няколко основни направления – при подготовка, изпълнение и приключване на контролните дейности (вж. фиг. 4).

подготовка	Цел: проучване и идентификация на риска
• събиране на данни от предходни проверки и анализи • определяне на възможните рискове	
изпълнение	Цел: удостоверяване правилността на декларираната митническа стойност на стоките
• проверка на митническите декларации и придружаващите ги търговски, транспортни и други документи • проверка на счетоводната отчетност • проверка на паричните потоци	
приключване	Цел: обобщаване на резултатите, констатации и препоръки
• обобщаване на резултатите от контролните действия в писмен констативен доклад • извеждане на препоръки • идентифициране на рискове за бъдещи контролни действия	

Фигура 4. *Технология на последващия контрол върху митническата стойност*

В параграф 2. *Последващ контрол на произхода на стоките* са изследвани особеностите на произхода на стоките и е очертана технологията на извършване на последващия контрол върху произхода като един от основните елементи на облагане на стоките.

В подпараграф 2.1. *Особености на произхода на стоките* са изведени особеностите на преференциалния и непреференциалния произход на стоките. Произходът на стоките обуславя ползването на преференции,

търговски мерки и митнически ставки. Правилното определяне на произхода гарантира спазването на международните търговски договорености, предотвратява нелоялната конкуренция и защитава икономическите и фискални интереси на ЕС, неговите граждани и икономически оператори.

В подпараграф 2.2. *Технология на последващия контрол върху произхода на стоките* е представена технологията на последващия контрол върху произхода на стоките на три етапа – предварителен, на изпълнение и на приключване. Технологията е разгледана, в зависимост от вида на проверявания произход, в следните две основни направления: проверка на преференциалния произход и проверка на непреференциалния произход (вж. фигура 5).

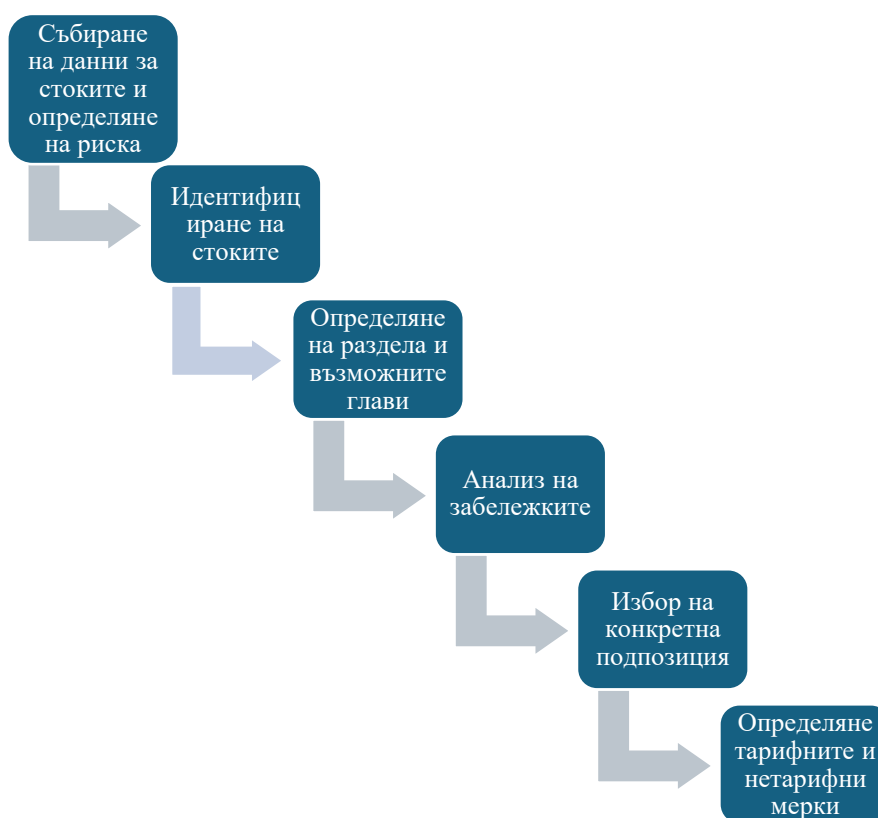

Фигура 5. Технология на последващия контрол върху произхода на стоките

В параграф 3. *Последващ контрол на тарифното класиране на стоките* е изведена технологията на последващия контрол на тарифното класиране на стоките. Анализирани са особеностите на тарифното класиране и са очертани етапите на извършване на контрола.

В подпараграф 3.1. *Особености на тарифното класиране на стоките* са разгледани основни особености при извършване на тарифно класиране на стоките. Подчертана е неговата роля като един от основните елементи на облагане в митническия процес.

В подпараграф 3.2. *Технология на последващия контрол върху тарифното класиране на стоките* е изведена технологията на последващия контрол върху тарифното класиране на стоките. Обособени са отделните етапи на извършване на контролните действия (вж. фигура 8). Посочени са различните контролни способности, инструменти и източници, които митническите органи могат да използват в хода на последващия контрол върху тарифното класиране на стоките.

Фигура 8. *Технология на ПМК върху тарифното класиране на стоки*

В параграф 4. *Последващ контрол на одобрени икономически оператори* е изведена технологията на последващия контрол на одобрените икономически оператори. Анализирани са особеностите на статуса ОИО и

са очертани последователно контролните процедури спрямо контрола върху отделните критерии за притежаване на разрешение за ОИО.

В *подпараграф 4.1. Особенности на статуса Одобрен икономически оператор* са посочени основни особености на статуса Одобрен икономически оператор. Систематизирани са ползите от сертификата за одобрени икономически оператори за митнически опростявания (ОИО/МО) и тези от сертификата за одобрени икономически оператори за сигурност и безопасност (ОИО/СБ).

В *подпараграф 4.2. Технология на последващия контрол върху одобрените икономически оператори* е очертана технологията на извършване на последващ контрол върху одобрените икономически оператори. Анализирани са различните контролни действия, способности, методи и инструменти, които се използват от митническите органи във всеки един етап на осъществявания контрол.

В резултат на изложението във втора глава на разработката е ***постигната втората задача на дисертационния труд*** – да се изследва технологията на последващия митнически контрол. На база разгледаните технологични особености на последващия контрол са идентифицирани основните проблеми при осъществяването на контролните действия, с което е ***постигната частично и третата задача***, поставена в дисертацията. На тази база са обобщени следните проблеми:

Първо, технологията на последващ контрол върху митническата стойност следва да бъде актуализирана и уеднаквена съобразно динамичното внедряване на нови информационни решения в бизнес отчетността, които изпреварват темповете на развитие на контролните процедури.

Второ, липсва утвърдена и уеднаквена технология за проверка на свързаността на лицата и влиянието ѝ върху митническата стойност на стоките. Това обуславя необходимостта от засилено взаимодействие с

органите по приходите, прилагане на правила за установяване на свързаност между лицата и оценка на влиянието ѝ върху определянето на митническата стойност на стоките.

Трето, установен е затруднен процес по тарифиране на стоките при последващия митнически контрол и липса на подходящи контролни инструменти за подпомагане проверката на тарифираните стоки. Това създава предпоставки за внедряване на автоматизирани процедури и дигитални инструменти, с които да се класифицират стоките в правилната тарифна позиция.

Четвърто, налице са сложни контролни процедури по отношение на установяването на реалния произход на стоките. Това създава необходимост от дигитализиране на представяните сертификати и на всички документи, свързани с доказването на произхода.

Пето, налице е еднаква административна тежест както преди издаването на разрешение за ОИО, така и при осъществяване на мониторинг. За целта е необходимо улесняване на приложимите процедури, за да се оптимизира контролното въздействие върху дейността на ОИО.

Шесто, установена е липса на единна и коректна технология за проверка на финансовия критерий при анализа на платежоспособността на ОИО. Необходимо е да се утвърди единна методология, чрез която да се направи бърз и точен анализ за целите на последващия митнически контрол.

В заключение може да се посочи, че липсата на единна технология за извършване на контрола допълнително налага административна тежест както върху митническите органи, така и върху икономическите оператори. В тази връзка контролният инструментариум следва да бъде адаптиран и усъвършенстван съобразно динамиката в икономическите процеси и възможностите на съвременните технологии.

ГЛАВА ТРЕТА. ПРОБЛЕМИ В ТЕХНОЛОГИЯТА НА ПОСЛЕДВАЩИЯ МИТНИЧЕСКИ КОНТРОЛ И ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ПРЕОДОЛЯВАНЕТО ИМ

Глава трета е в обем от 63 стандартни страници и е структурирана в три параграфа. Тя има практико-приложен характер и акцентира върху изпълнението на поставените трета и четвърта задачи. Представени са резултатите от практическо анкетно проучване с респонденти митническите служители и икономическите оператори относно прилаганата технология на последващия митнически контрол. В резултат на сравнителен анализ на теоретичните изследвания и емпирично-изследователската работа, са идентифицирани основните проблеми. Представени са насоки за преодоляване на предизвикателствата пред контрола и възможности за усъвършенстване на неговата технология, които биха оказали положително влияние върху дейността на икономическите оператори.

*В параграф 1. Проблеми в технологията на последващия митнически контрол, произтичащи от организацията в митническата дейност са представени резултатите от извършеното практическо проучване сред икономически оператори и служители на митническата администрация. В резултат на извършения дескриптивен и корелационен анализ, са идентифицирани следните **организационни проблеми**, оказващи пряко влияние върху технологията на последващия митнически контрол:*

Първо, наличие на различия по отношение на прилаганите контролни процедури, което създава предпоставки за неравнопоставени условия в дейността на икономическите оператори. Различията в прилаганите контролни процедури непосредствено се отнасят до разминавания в технологията на контрола върху митническата стойност, произхода и тарифното класиране на стоките, и не на последно място – контрола върху ОИО. Липсата на единни митнически процедури от контролните органи създава предпоставки за нарушаване принципите за

правна сигурност, равенство и защита интересите на икономическите оператори.

Второ, липса на ефективна координация и своевременно комуникация на хоризонтално и вертикално ниво между отделните митнически административни звена. Посоченото води до несъгласуваност и до несвоевременно протичане на етапите от последващата контролна дейност. Това въздейства негативно върху взаимодействието и комуникацията между контролните органи, осъществяващи последващ митнически контрол и тези, осъществяващи предварителен и текущ контрол. В резултат на това се установяват забавяния, затруднения и неефективност в приложението на технологията на последващия митнически контрол.

Трето, липсва на дигитализирани и автоматизирани контролни процедури. В резултат на това се наблюдават забавяния и неефективност при извършване на проверки, мониторинг и анализ на риска. С приложението на съвременните информационни технологии митническите органи лесно, бързо и точно биха могли да обхванат целият обем от отчетността на контролирания обект и да постигнат оптимално и ефективно използване на ресурсите си.

В параграф 2. Проблеми в технологията на последващия митнически контрол, произтичащи от оперативната дейност в митническата администрация са идентифицирани оперативни проблеми в прилагането на ПМК. Оперативните проблеми могат да бъдат систематизирани по следния начин:

Първо, наличие на административна тежест и дублиращи се контролни действия. Посоченото обстоятелство оказва негативно влияние върху ПМК и възможността чрез него да се прояви превантивната и спомагателната му функция. Улесняването на митническите процедури и партньорството с икономическите оператори е от съществено значение, за

да се оптимизират контролните действия, да се облекчат митническите формалности и да се усъвършенства последващия митнически контрол.

Второ, липса на ефективен анализ на риска и последваща оценка на извършения контрол. Посоченият проблем е предпоставка за неефективност на технологията на контрол и непоследователност в действията на контролните органи. При извършване на формален и незадълбочен анализ на риска, митническите органи не успяват да насочат правилно контролното въздействие и съществува вероятност от пренебрегване на съществени обстоятелства и нецелесъобразно разходване на ресурси. Извършването на последваща оценка би оказало значение за навременното регистриране на неефективни действия от страна на митническите контролни органи, разкриване на възможности за усъвършенстване на технологията и установяване на добри практики в контролната дейност.

В параграф 3. *Насоки за усъвършенстване на технологията на последващия митнически контрол* са очертани насоки за усъвършенстване на технологията на ПМК въз основа на направените анализи и изследвания. Същите са систематизирани в таблица 13.

Таблица 13

Опорни точки за усъвършенстване технологията на последващия митнически контрол

Етап	Отговорник	Цел	Контролни действия	Контролни инструменти
Селекция	ГД ПК	Съставяне на годишната план програма на звената за последващ контрол и селектиране на икономическите оператори, които ще бъдат обект на контрол	- Общ анализ на риска на ниво ЕС и селекция на ИО - Възлагане извършването на проверки и мониторинг	- Единно европейско досие на вносители и износители - Анализ на риска с помощта на ИИ
Подготовка	Проверяващ екип	Осигуряване на пълна информационна и аналитична база данни за провеждане на ефективен контролен процес	- Анализ на риска - Съставяне на план за контрол	- Европейска база данни - Информационни масиви на АМ и НАП - Дигитални контролни листи - Анализ на риска с помощта на ИИ

Изпълнение	Проверяващ екип	- Проверка на идентифицираните рискове - Получаване на фактическа информация за избраните рискове - Установяване на законосъобразността на действията на проверяваното лице при прилагането на митнически режими и мерките на търговската политика	- Връчване на заповед за проверка/мониторинг и искане за представяне на документация - Проверка правилността на определяне на митническата стойност, произхода и тарифното класиране на стоките/ проверка изпълнението на критериите за ОИО	- Дигитални контролни листи - Специализирани софтуери за анализ на данни и откриване на грешки и несъответствия - Блокчейн технологии при документални проверки на веригите от доставки - ИИ при контрола върху елементите на облагане
Приключване	Проверяващ екип	Обобщаване на резултатите	- Провеждане на заключително обсъждане - Изготвяне на приключителни документи	
Реализация на резултатите	Териториални митнически звена и отдели	Реализация на резултатите от извършената контролна дейност	- Издаване на решения - Съставяне на АУАН - Събиране на дължимите публични държавни вземания – мита и ДДС	- Разпространяване на резултати от извършен последващ контрол чрез различни медийни източници - Съставяне на отчети и прогнозни модели с помощта на ИИ
	ГД ПК	Анализ на резултатите от извършения последващ митнически контрол	- Оценка на ефективността от извършения последващ контрол - Даване на гласност относно постигнатите резултати от извършен последващ контрол	

В подпараграф 3.1. Насоки за уеднаквяване на технологията на последващия митнически контрол са очертани насоки по отношение на **уеднаквяването на технологията на ПМК на национално и европейско ниво**. Това е от съществено значение за хармонизацията в извършване на контролните процедури. Анализирани са възможностите, които предлага Новата митническа реформа на ЕС – Единен митнически орган на ЕС, Централна европейска платформа за анализ на риска, Програма за доверени и проверени търговци, като са предложени варианти за оптималното им внедряване за целите на ПМК. Мотивирани са предложенията относно изграждане на Главна дирекция ПК на национално ниво, въвеждане на

единно досие на ИО, ротация на екипи, профилиране на задачите в звената за последващия контрол. Представени са насоки за подобряване взаимодействието и координацията между органите на митническата и данъчната администрация.

В *подпараграф 3.2. Насоки за дигитализация на последващия митнически контрол* са очертани възможности за внедряване и оптимално използване на съвременни дигитални инструменти в технологията на ПМК. В последващия контрол на икономическите оператори, дигиталните инструменти за обработка на данни и възможностите на изкуствения интелект и блокчейн технологиите могат да допринесат за поетапното преминаване от конвенционални към електронни проверки и мониторинг. Специализирани софтуери за анализ на данни, които позволяват на ранен етап да се установяват грешки и несъответствия, могат да подобрят превантивността на ПМК.

Дигитализацията на митническите контролни процеси би могла да доведе до значително минимизиране на административната тежест, както за администрацията, така и за бизнеса чрез рационализиране на митническия контролен процес и автоматизиране на голяма част от контролните процедури. В дисертационния труд се обосновават предложения за внедряване на изкуствен интелект в ПМК върху елементите на облагане на стоките – митническа стойност, произход и тарифно класиране. Изследват се възможностите за внедряване на блокчейн технологии в международните вериги от доставки чрез проследяване на стоките от момента на производството им до тяхната реализация, което би спомогнало за постигането на прозрачност при изпълнение на митническите формалности и подобряване съответствието с митническите изисквания.

Направените анализи подчертават необходимостта от усъвършенстване на последващия митнически контрол, който да е адекватен на динамичното развитие на международната търговска дейност

и изискванията на предстоящата митническа реформа. С намаляване обема на проверките на предварителния и текущия етап от митническата контролна дейност, последващият контрол играе ролята на основен инструмент за оказване на контролно въздействие и коригиране на отклоненията.

В резултат на изследването се прави заключението, че *възможностите, които се разкриват пред контрола, а и цялата митническа дейност, с оглед цифровото развитие в митниците, са добра основа за усъвършенстване и оптимизиране на контролните процедури*. Наличието на улеснени митнически процедури ще облекчи контрола като се минимизират сложните митнически формалности. Навременното взаимодействие с икономическите оператори ще спомогне за своевременното установяване на несъответствията и избягване на големи санкции. Фрагментираното и самоцелно дигитализиране и модернизиране на контролните процеси би имало обратен ефект, като утежни значително митническите формалности. Именно затова, следва да се обърне необходимото внимание на всеки един етап от контролния процес, както и на методите, способите и средствата, които ще бъдат използвани за постигане на цялостна дигитализация на контролното въздействие, в условията на реформиране.

В резултат на изложението в трета глава са постигнати *третата и четвъртата задача* на настоящата разработка, а именно – идентифицирани са основни проблеми, оказващи влияние върху технологията на последващия митнически контрол и са обосновани предложения за тяхното преодоляване. При детайлното разглеждане на отделните елементи на облагане, които са основен обект на контролното въздействие при ПМК, са очертани организационни и оперативни проблеми, които са идентифицирани и в хода на проведеното практическо проучване. На база резултатите от него се доказва, че голяма част от предизвикателствата,

свързани с технологията на контрола върху митническата стойност, произхода на стоките, тарифното класиране и ОИО, са вследствие от проблеми в организацията и оперативната дейност на контролните органи. Тези резултати позволяват систематизирано представяне на конкретни насоки за усъвършенстване, като те представляват възможност за развитие на последващия митнически контрол върху изследваните негови обекти.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В дисертационния труд са изследвани съвременните предизвикателства и възможности за усъвършенстване на технологията на ПМК в контекста на глобализиращата се търговия, цифровизацията и нарастващите очаквания към ефективността на митническите контролни органи. Разработката е структурирана на база дедуктивно-индуктивен модел на организиране на научната информация. В първа глава, посредством дедуктивния метод, е представена общата теоретичната рамка на ПМК. Във втора глава са разгледани отделните тематични единици на технологията на контрола, а в трета глава изследването е насочено към анализиранияте резултати от анкетното проучване и на тази основа са изведени основните проблеми и решения за тяхното преодоляване, с цел усъвършенстване на технологията на последващия митнически контрол.

От направените анализи може да се обобщи, че въпреки наличието на нормативна уредба и утвърдени процедури, съществуват значителни различия в прилагането на технологията на митническия контрол, липсва достатъчна координация и комуникация и се дублират контролни действия. Това води до забавяния, неефективност на контролното въздействие и затруднения за икономическите оператори. Анкетното проучване подкрепя изследователската теза за необходимостта от уеднаквена и дигитализирана технология на последващия митнически контрол, като разкрива реалните слабости в настоящата практика – липса на единна технология,

организационни и комуникационни затруднения, както и оперативни проблеми. Чрез оценка на възможностите и ефекта от дигитализацията, проучването показва нагласите на респондентите и тяхната положителна оценка за модернизация на Агенция „Митници. Въпросите, свързани с ролята на ПМК и въздействието му върху икономическите оператори, доказват необходимостта от структурирани и унифицирани контролни процедури.

За доказване на *изследователската теза*, на база теоретично-изследователската работа и анализирания данни от проведените анкетни проучвания, са изведени аргументи, доказващи, че възможности като внедряването на дигитални инструменти и уеднаквяването на технологията на последващия митнически контрол, на национално и европейско ниво, ще доведат до нейното усъвършенстване и ще допринесат за преодоляване на предизвикателствата пред митническия контролен процес.

Цялостната разработка би могла да послужи при актуализиране на ръководството за извършване на проверките в рамките на последващия контрол и привеждането му в съответствие с настоящите изисквания на бизнес средите, съобразено с технологичния напредък във всички сфери, свързани с митническата дейност. Усъвършенстването на технологията на последващия митнически контрол води до добавена стойност към ролята да констатира отклонения в прилагането на законодателната рамка, да санкционира нарушителите и да установява нови митнически задължения. С нарастването на международния стокообмен и натовареността на границите на ЕС, акцентът следва да бъде поставен на превантивната роля и значение на последващия митнически контрол.

С дигитализацията и усъвършенстването на инструментариума на последващия митнически контрол ще се допринесе за развитието на международната търговия, за устойчивостта на веригите за доставки,

подобряването на инвестиционната среда и взаимоотношенията между публичния и частния сектор. Предложените мерки за усъвършенстване целят не само оптимизиране на административната контролна дейност, но и повишаване доверието между бизнеса и митническите органи. Те са обвързани със стратегическите цели на ЕС за интелигентен и устойчив контрол в рамките на митническия съюз и са в съответствие с международните митнически практики.

IV. СПРАВКА ЗА НАУЧНИТЕ ПРИНОСИ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

I. Приноси с научно-приложен характер.

1. Изведена и систематизирана е функционалната рамка на последващия митнически контрол. На база изследваните особености на последващия митнически контрол са изведени и систематизирани неговите характерни функции, които допълват общата функционална рамка на митническият контрол. Разкриването на обхвата и допълването на функционалната рамка на последващия митнически контрол е от съществено значение за теорията, изследваща митническия контролен процес.

2. Класифицирани са видовете проверки, извършвани при последващ митнически контрол. Открити са особеностите и спецификите на двата вида основни проверки в ПМК. Това е постигнато на основата на направения сравнителен анализ между повторната проверка по чл. 84 от ЗМ и последващата проверка по чл. 84а от ЗМ. Разграничаването им е от съществено значение за правилното прилагане на контролните правомощия.

II. Приноси с практико-приложен характер.

1. Очертана е технологията на последващия митнически контрол по отношение на митническата стойност, произхода и тарифното класиране на стоките и при мониторинга на одобрените икономически оператори. Обособени са отделните етапи, използваните контролни инструменти и способности, като последователно са изведени контролните действия, които следва да бъдат извършени при реализацията на конкретните форми на последващия митнически контрол. Посоченото е от съществено значение за практическата реализация на последващия митнически контрол.

2. Изведени и систематизирани са конкретни проблеми в технологията на последващия митнически контрол. Проблемите са очертани на основата на проведено практическо проучване и са обособени в следните групи: произтичащи от организацията в митническата дейност и произтичащи от оперативната дейност в митническата администрация. Предложените възможности за тяхното редуциране са насочени към подпомагане на митническата администрация за преодоляване на предизвикателствата пред последващия митнически контрол.

V. СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ, СВЪРЗАНИ С ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Студии (1)

1. Антоу, М., Костова, С., Желев, Ж., Пеичева, Б. & Желева, А. (2025). Въздействие на новата митническа реформа в ЕС върху функционалните и методическите подходи в митническия контрол, *Алманах научни изследвания*, Том 33, 2025, 149-186, ISSN 1312-3815

Статии (1)

1. Желева, А. (2025). Проверка в рамките на последващия митнически контрол и данъчна ревизия – възможности за съвместно прилагане, *E-Journal VFU*, 24, 628-644, ISSN 1313-7514

Доклади (2)

1. Желева, А. (2025). Възможности за прилагане на изкуствения интелект в последващия митнически контрол, *Корпоративни решения за икономическо развитие – стратегическо планиране, отчетност и устойчивост*, Свищов: АИ Ценов, с. 399-404, ISBN: 978-954-23-2609-0

2. Желева, А. (2023). Концепцията „Trust and check” – предизвикателство за последващия контрол върху одобрените икономически оператори, *Предизвикателства пред финансите и стопанската отчетност в условията на множествени кризи*, Свищов: АИ Ценов, с. 511-515, ISBN: 978-954-23-2427-0

**VI. СПРАВКА ЗА ИЗПЪЛНЕНИЕ НА МИНИМАЛНИТЕ
НАЦИОНАЛНИ ИЗИСКВАНИЯ ПО ПРАВИЛНИКА ЗА ПРИЛАГАНЕ
НА ЗАКОНА ЗА РАЗВИТИЕТО НА АКАДЕМИЧНИЯ СЪСТАВ В
РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ**

от докторант **Антония Георгиева Желева**

*за изпълнение на минимални национални изисквания за присъждане на
образователна и научна степен „доктор“ по област на висше образование*

*3. Социални, стопански и правни науки,
съгласно чл. 26 от ЗРАСРБ*

**1. Студии, публикувани в нереферирани списания с научно
рецензиране или публикувани в редактирани колективни томове**

№	Публикация	Брой точки за автора
1.	Антов, М., Костова, С., Желев, Ж., Пейчева, Б. & Желева, А. (2025). Въздействие на новата митническа реформа в ЕС върху функционалните и методическите подходи в митническия контрол, <i>Алманах научни изследвания, Том</i> <i>33, 2025, 149-186, ISSN 1312-3815</i>	3 т.

**2. Статии, публикувани в нереферирани списания с научно
рецензиране или публикувани в редактирани колективни томове**

№	Публикация	Брой точки за автора
1.	Желева, А. (2025). Проверка в рамките на последващия митнически контрол и данъчна ревизия – възможности за съвместно прилагане, <i>E-Journal VFU, 24,</i> <i>628-644, ISSN 1313-7514</i>	10 т.

3. Доклади, публикувани в нереферирани списания с научно рецензиране или публикувани в редактирани колективни томове

№	Публикация	Брой точки за автора
1.	Желева, А. (2025). Възможности за прилагане на изкуствения интелект в последващия митнически контрол, <i>Корпоративни решения за икономическо развитие – стратегическо планиране, отчетност и устойчивост</i> , Свищов: АИ Ценов, с. 399-404, ISBN: 978-954-23-2609-0	10 т.
2.	Желева, А. (2023). Концепцията „Trust and check” – предизвикателство за последващия контрол върху одобрените икономически оператори, <i>Предизвикателства пред финансите и стопанската отчетност в условията на множествени кризи</i> , Свищов: АИ Ценов, с. 511-515, ISBN: 978-954-23-2427-0	10 т.

VII. ДЕКЛАРАЦИЯ ЗА ОРИГИНАЛНОСТ И ДОСТОВЕРНОСТ

Във връзка с провеждането на процедура за придобиване на образователна и научна степен „доктор” по научна специалност: „Счетоводна отчетност, контрол и анализ на стопанската дейност (контрол и анализ)”, декларирам:

1. Резултатите и приносите в дисертационния труд на тема: „Възможности за усъвършенстване на технологията на последващия митнически контрол” са оригинални и не са заимствани нерегламентирано от изследвания и публикации, в които авторът няма участия.

2. Представената от автора информация във вид на копия на документи и публикации, лично съставени справки и др., съответстват на обективната истина.

22.11.2025 г.

гр. Свищов

Декларатор:.....

(Антония Желева)